

ՎԵՐՁԻՆ ԽՕՍԷՍ ԲԱՆԱԴՐԱՆՔԻ ԲԱՐԵԿԱՄԱՆԵՐՈՒՆ

Աւարտած եմ ինչ որ ունիլ ըսելիք Կարապետ Շահապոյի դատին վերաբերեալ, ու եթէ մէկ քանի վայրկեանի համար, եւ վերջին անգամ ըլլալով, պիտի անդրադառնամ անոր, սրբելու համար է ցեխը զոր պերեմանին վրայ հանդուցեալ ուսուցչապետին կը փորձէ քսել Լոնտոնբանակ անձ մը, — անդիտակից՝ ծանրութեանը իր արարքին, — զրութեան մը միջոցաւ՝ հրատարակուած «Ապագայ»-ի 20 Ապրիլ 1940ի թիւին մէջ:

Ես խորհուրդ չեմ տար իմ յաճախորդներուս վեր առնել ամէն անարգանք եւ համար պահանջել անոր հեղինակէն երբ այս վերջինը չի ներկայացնել տարրական պայմանները նուազագոյն լրջութեան մը: Ձեռ կրնար լռեցնել ամէն բերան եւ չես կրնար դնել թու անձը. ապաստանի տակ ընդդէմ ամէն հայհոյանքի, ամբաստանութեան կամ զբոսպարտութեան որ կը քսկուտուին, չոր խոտերու նման, անուանին շուրջը քիչ թէ շատ ծանօթ անձերու: Սոսկ արհամարհանքը պատշաճ խորագրան է այդպիսիներու հանդէպ: Բայց ես չեմ համարձակիր կիրարկել այս նշանաբանը, զուտ անձնական լուրձումով, իմ մեծ ուսուցիչիս պարագային եւ հետեւաբար կը կարծեմ թէ պարտք կը ծանրանայ վրաս քիչ մը նեղելու այդ պարոնը:

Իմ տեղս, անդիտիցի փաստաբան մը որուն թով իւմուռի ոգին անշուշտ. ակնի դարպասած պիտի ըլլար քան թէ իմ մօտս, թերեւս պիտի դատէր ուրիշ ճամբայ մը, պիտի զրկէր այդ գրութիւնը — որուն հեղինակը կը ներկայանայ իբր ՎԷԼՆԵՐ Բաշալեանի հետ Կոստանդնուպոլսոյ կրթական «Արեւելք»ի խմբագրութեան կրտսերապոյն անդամներէն մէկը՝ ճաշդ արդիւրից եւ դալթակալից դէպքի շրջանին», շեշտելով թէ «բաւական լաւածանօթ» է եղեր «մեր ազգին ընկերային, հանրային, աշխարհական եւ եկեղեցական կարեւոր դէմքերէն շատերու հետ», — ուղղակի անդ-

լիական թիրթի մը որ հրատարակութեան պատիւը պիտի տար անոր անմիջապէս՝ իբր անտիպ էջ մը զատական զուարճալիքի: Դատաւորները, փաստաբանները ու դատի ունկնդիրները մասնաւորապէս, կարօտովը կ'ապրին այդպիսի զոհար կոորներու: Երբեմն յալնութիւնը կը ճնշէ դատաւորներուն եւ ձանձրոյթը ունկնդիրներուն վրայ՝ միօրինակ, անվերջ ճառերու արդիւնքով, ու կը պատահի յանկարծ որ մուտք գործէ դատարան pittoresque մէկը իբր վկայ, իբր ամբաստանիչ եւ կամ իբր դատախազ ու սկսի խօսիլ հանդիսաւորապէս գիտցածին ու մանաւանդ չլիտցածին վրայ...: զարմանքով, ապշութեամբ մտիկ կ'ընեն ամենքը. դէմքերու ձգտումը արդէն սկսել է տեղի տալ, եւ ահա կը պայթին ծիծաղի ումբերը՝ աղմկալից, հնչական, անդադար...: Լոնտոնի պարոնն ալ ex cathedra կը բարբառի՝ դատարան զուարճալիքի բոլոր հերոսներուն նման: Թողունք որ իր շնորհալի ոճովն իսկ բացատրէ մեզի իր թէզը. «Իր ժամանակին ոչ մէկ ողջամիտ Հայ կ'երեւակայէր թէ երբ եւ իցէ կարող էր երեւան դալ ու եւ ը բանաւոր մէկը որ ճշնէր արդարացնելու թրքական օրէնդէտ հայազգի Կարապետ Շահապոյ էֆէնտիի» 63 տարի առաջ գործած եկեղեցական օրինադրութեան բացբոյժ եւ աններելի յանցանքը...»: Պարոնը ինչ գմայելիլ դիւցադնութեամբ ճակատ կու տայ ուրիշ ճակատի մը դէմ զոր կը կաղմին իրաւաբանութեան փիլիսոփայութիւնը եւ ժամանակակից դրական օրէնքները: Ինչպէ՞ս հասկցնենք, կամ թէ արդեօք մեր պարտքն է յոգնել հասկցնելու համար պարոնին թէ մարդոց արդարութիւնը սխալական է եւ թէ վերաքննութիւնը, մին յառաջիմական մտքին փառաւոր յաղթանակներէն յետագիւմութեան վրայ, կիրարկելի է նոյն իսկ ամէնէն բարձր դատական ատեաններէն արձակուած ու վերանայական հանգամանք ստացած վը-

ճխնեհու ղէմ, վճիւղ կըէ իսկ կնիւր այն անդու-
դական դատարանին որ կը կոչուի Ֆրանսական
Վճառելի Ատեան, որուն վճիւնեհու պատճառա-
րանութիւնները իրաւաբոր կը նկատուին իբր պե-
ղեկիպոյցին արտադրութիւններ մարդկային մշտ-
քին: Այո՛, պարո՛ն, վերաքննութիւնը, որոշ պայ-
մաններու տակ, ընդունելի է, «արդարացնելու
համար — Փրանսական օրինադրքին սրտայոյզ
բացատրութիւնովը — յիշատակը մեռեալներուն»
որ անիրաւօրէն դատապարտուած են, եւ այս, լա՛ւ
հասկցէք, ժամանցման տարիներուն լրանալէն
յետոյ իսկ (J. C Art. 445): Բայց աւելի դա-
ւեշտականը կայ պարոնին թով. մտիկ ընենք. «Այ-
սօրոյն իրաւապէտը պարտի դիտմամբ, եւ
53 տարի առաջուան մեծատաղանդ օրէնսդէտն եւս
աւելի լաւ պարտ էր դիտմայ, թէ կրկնամուսնու-
թիւնը աննշմելի եւ դատապարտելի յանցանք մըն
է թուր քրեատոնեայ եկեղեցական օրէնքներով»: Ծնորհակալութիւն իրեն. լսենք շարունակութիւ-
նը. «Եթէ Անգլիոյ մէջ ըլլար Կարապետ Շահապոյ,
իր այդ յանցանքին համար այդպէս դուռ բառա-
կան պատիժով՝ օձիքը պիտի չաղատէր, այլ պիտի
պատժուէր եւ 3 տարեկան անցնէր բանտի մէջ քրէս-
կան յանցաւորներու հետ»:

Սուրբաւ կու գայ լրաս. բարեբախտաբար
այն prince-sans-rire որ միամիտ յօդուածագրին
խօսած պէտք է ըլլայ անգլիական օրէնքի մասին,
չարաճճի խաղ մը խաղացած ըլլալ կը թուի ա-
նոր՝ օրինական տրամադրութեան ամենէն կարե-
ւոր մասը ծածկելով անկէ: Ըստ Common Lawի՝
Շահապոյ ըմաւ պիտի չնկատուէր կրկնամուսնու-
թիւնով յանցանք, որովհետեւ. կրկնամուսնու-
թեան յանցանքը երեք գլխաւոր պայմաններ ու-
նի, որոնցմէ մին այն է թէ ամբաստանեալին երկ-
րորդ ամուսնութեան ատիժով սկէտ է լրացուած
ըլլան թուր այն օրինաւորութեան պայմանները որ
լը պահանջուի՝ տեղական օրէնքներուն համաձայն:

(ii) That the accused subsequently went through
a marriage ceremony with B. in a forme which was
valid in the place where such ceremony was performed.
(The Common Law of England, W. Blake
Odgers K. C. and Walter Blake Odgers).

Յօդուածին մէջ սակայն կայ կէտ մը ուր
նոյնիկն խմբալիւր կը դողրի դուարձայի ըլլալ
եւ կը դռնայ միաստակար: Ան կը ղէն իր անձը
բարոյական պատասխանատուութեան մը ներքեւ
ղէպի հանրութիւնը եւ օրինական պատասխանա-

տուութեան մը ներքեւ ղէպի ուսուցչապետին մեր-
ձաւոր աղբականները: Ահաւասիկ իր բառերը՝
«Շահապոյ դատա անպարտաճանաչ հայ եկեղեցա-
կան մը, կաշառեց զայն եւ հայ կրօնական արա-
րողութեանը պակասեցաւ անոր ձեռքով: Այդպի-
սի եկեղեցական մը իր դուրեւը դիւբաւ իր ասպա-
րէզը կործանող փորձանքի մը մէջ չպիտի դնէր ա-
ռոնց խոչոր եւ կանխիկ զուժար մը ճանկելու թրր-
քական օրէնքի այդ հայազգի վարպետէն»: Ո՛ւր
է կաշառքի փաստը. ի՞նչպէս առանց ո եւ է փա-
տի այդ ծանր ամբաստանութիւնն ընելու կը հա-
մարձախի այդ պարոնը որ Անգլիա կը բնակի, —
այն երկիրը ուր անհատներու պատիւը ամենա-
բարձր երախիքներով ապահովուած է, ուր ամէն
ոք պարտաւոր է բացայայտ եւ պայծառ փաստերը
բերել իր ամբաստանութիւններուն, հակառակ
պարագային ենթակայ դատապարտուելու ամենա-
խիստ տեղանքի հատուցումներու եւ պատիժնե-
րու, որոնց մասին լաւ կ'ընէ կրտսեր խմբադիրը
որ solicitor մը կարծիքը առնէ: Ի՞նչ աղէկ պի-
տի ըլլար եթէ այդ պարոնը անգամ մը ենթադ-
րուէր cross examinationի՝ անդլիական դատարա-
նի մը առջեւ. այն տառն պիտի հասկնար թէ որ-
քան վտանգաւոր բան է Եւրոպայի մէջ՝ բերնին ե-
կածը դուրս տալը:

Վերջացնելէ առաջ այս ցաւալի էջը, ողբեկո-
չել կ'ուզեմ անմոռանայի յիշատակը իմ պատուա-
կան բարեկամ եւ հայ խմբագիրներու doyens Բիւ-
զանդ Քլէյսանի որ լոնտոնաբնակ պարոնին յիշած
թուականներուն Արեւելի խմբագրապետն էր:
Գանձիցս առիթը ունեցած եմ Օսմ. Սահմանադրու-
թեան վերջ մամուլի դատարու առիթով պաշա-
պանել այդ մեծ փաստականօրը, ի վեր հանելով ա-
նոր ուղղամիտ նկարագիրը եւ բնագրական հըմ-
տութիւնը: Ան մեծ յարգանք ունէր իր ընթերցող-
ներուն հանդէպ եւ երբեք չէ ներած իր անձին
ո եւ է յանցանք իբրագրել անհատի մը, առանց իր
ձեռքին մէջ ունենալու հօգը ու ջախջախել փա-
տեր: Նոյնքան բարձրօրէն նախանձախնդիր դտնու-
ած է իր խմբագրական պատիւին Լիւոն Բաշալեան
որուն հետ պաշտօնակից եղած ըլլալուն վրայ կը
խօսի մեր պարոնը՝ Արեւելի խմբագրութեան
մէջ: Ահա՛ս որ լոնտոնաբնակ պարոնը չէ օգտու-
ւեր այդ օգտաշատ դրացնութիւններէն:

ՀՄ. ԽՈՍՐՈՎԵԱՆ

Փարիզ, 25 Մայիս 1940